

DİNLEME BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE PROZODİK FARKINDALIĞIN ÖNEMİ

Murat ÖZBAY*
Didem ÇETİN**

ÖZET

Bilim ve teknolojinin hızla geliştiği çağımızda insanlar daima öğrenme, bilgi edinme, dünyada olup biten gelişmeleri yakından takip etme, edinilen bilgiyi yorumlayarak yeniden yapılandırma çabası içindedirler. Söz konusu amaçlara ulaşmada kullanılan en önemli araç ise temel dil becerilerinden biri olan dinlemedir. Dinlemenin temelinde, konuşan ya da sesli okuyan kişiye ait duygu ve düşüncelerin, ses-söz dizimi ilişkisi çerçevesinde algılanması ve anlamlandırılması yatmaktadır. Sağlıklı bir ses-söz dizimi ilişkisinin kurulabilmesi için de konuşma ve sesli okumanın psikolojik boyutunu oluşturan, insan sesinin duygu yönünü yansıtan ve anlam ayırıcı özelliğe sahip olan vurgu ve ton gibi prozodik unsurları doğru bir şekilde algılayabilmek ve söz dizimini bu doğrultuda anlamlandırabilmek gerekir. Bu çalışmada, prozodik farkındalığın dinleme becerisini geliştirmedeki önemi ve bilgisayar temelli görsel-işitsel prozodik farkındalık eğitimi ile ilgili hususlar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinleme becerisi, anlama, prozodik unsurlar, prozodik farkındalık, bilgisayar temelli eğitim

The Significance of Prosodic Awareness in Improving Listening Skills

ABSTRACT

In our age that science and technology is developing rapidly, people are always in an effort to learn, to acquire knowledge, to follow closely the developments happening in the world, to restructure the acquired knowledge by interpreting. The most important tool used to achieve these objectives is listening, one of the basic language skills. At the base of listening, there is perception and signification of the speaker's or the reader's emotions and ideas within the framework of the relationship between phonetics and syntax. For building a correct relation between phonetics and syntax, prosodic components such as stress and tone that constitutes the psychological dimensions of speech and the reading aloud, reflect the emotional aspects of of the human voice, have distinctive features of meaning, must be perceived correctly and the syntax of speech must be signified in this direction. In this study, the importance of prosodic awareness in improving listening skills and computer aided audio-visual prosodic awareness training is considered.

Key Words: Reading skills, comprehension, prosodic features, prosodic awareness, computer aided training

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü.

** Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü..

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

1. GİRİŞ

Dilin temel işlevi bireyler arasında iletişimi sağlamak olduğundan, Türkçe eğitiminin en önemli amaçlarından biri de bireyin iletişim becerilerini en üst seviyeye çıkarmaktır. Temel dil becerilerinden konuşma ve yazma, iletişimin anlatma boyutunu; okuma ve dinleme ise anlama boyutunu oluşturmaktadır. Bu becerilerden dinleme, hayatın her alanında kullanılan önemli bir etkinliktir ve sosyal yaşamda sağlıklı iletişimin, okul yaşamında da öğrenmenin ve başarının temel basamağını oluşturmaktadır. Bilim ve teknolojinin hızla gelişip değişmesiyle görsel ve işitsel araçların kullanımı her gün biraz daha artmakta, buna bağlı olarak dinlemeye ayrılan zaman da fazlalaşmaktadır. Yapılan pek çok çalışmada, dinlemenin hem günlük hayattaki hem de eğitim öğretim hayatındaki yeri ele alınmış, iletişim ve öğrenmedeki önemi vurgulanmıştır. Özbay (2009a: 64), insanların çok değişik amaçlar doğrultusunda dinleme faaliyetinde bulunabildiklerini ve her insanın farklı dinleme amacı olabildiğini belirtmiş; dinlemenin amaçlarını şöyle sıralamıştır:

1. Herhangi bir konuda bilgi edinmek,
2. Hoşça vakit geçirmek,
3. Olayları eleştirel gözle değerlendirmek,
4. Eleştiri almak,
5. Başka insanların deneyimlerinden yararlanmak,
6. Toplumla iletişim kurmak,
7. İnsanların düşüncelerini değerlendirmek,
8. Çevremizdekilere yardım etmek.

Çiftçi'ye (2007: 231) göre bireyin çevresini ve dünyayı doğru biçimde algılaması ve içinde bulunduğu sosyal çevreye uyum sağlaması açısından dinleme alışkanlığının önemli bir payı vardır. Dinleme, bireyin hem okul yaşamında hem de okul yaşamından sonra öğrendiği iletişim becerisini doğru bir biçimde kullanmasını ve yorumlamasını sağlayan önemli bir beceridir. Dinleme; bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamının başlıca yollarından biridir. İnsan evde, okulda, çarşıda, pazarda dinleme faaliyeti ile iç içedir. Diğer taraftan kültürel hayatımızın bazı yanları tek taraflı olarak dinleme ile ilgilidir. Radyo ve televizyon programlarının, tiyatroların, konferansların, konserlerin dinlenmesi ve seyredilmesi, çağımız insanların vazgeçemeyeceği faaliyetler arasındadır. Özbay'a (2009b: 45) göre bilgi birikimi elde etmenin, daha önce kazanılmış deneyimlerden yararlanarak yeni durumlara uygun davranış ve tutum geliştirmenin, zamanında kazanılmış iyi bir dinleme becerisi ve alışkanlığı ile yakından alakalı olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla dinleme

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

becerisi, insanların sadece eğitim öğretim hayatında değil günlük hayatta da sıkça kullanmak zorunda olduğu bir dil becerisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha dünyaya gelmeden anne karnında kullanılmaya başlayan dinleme becerisi, diğer dil becerilerinin kazanılmasının başlangıcıdır ve bu becerilerin geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Gelişmiş bir dinleme becerisine sahip bireyin konuşma, okuma ve yazma becerileri de gelişmiş olacağından eğitim öğretim hayatındaki başarısı da artacaktır. Robertson'a (2008: 51) göre ortalama zekâya sahip öğrenciler arasında, öğrencinin dinleme yeteneğiyle başarı derecesi arasındaki ilişki, bir kişinin zekâ düzeyiyle o kişinin başarı derecesi arasındaki ilişkiden daha yüksektir (Akt: Şahin ve Aydın, 2009).

İletişim ve öğrenmedeki öneminin yanında dinleme, hayatımızda kendisine ayırdığımız zaman bakımından da önemli bir yere sahiptir. Yapılan çalışmalarda zamanımızın büyük bir çoğunluğunu dinlemeye ayırdığımız belirtilmektedir. Szukala (2001), insanların iletişim için harcadıkları sürenin yaklaşık % 45'ini dinlemeyle geçirdiklerini (Akt. Aşlıoğlu, 2009: 46); Hagevik (1990: 46) ise uyanık geçirdiğimiz zamanın % 40'nı dinlemeye, % 35'ini konuşmaya, % 16'sını okumaya, % 9'unu yazmaya ayırdığımızı belirtmekte ve buna rağmen birçoğumuzun, çok az düzenli bir dinleme eğitimi almış olduğunu vurgulamaktadır.

Pek çok çalışmada ortaya konduğu üzere dinleme; sosyal yaşamda bireyler arasındaki ilişkilerin ve iletişimin düzenleyicisi, okul yaşamında anlama, öğrenme ve başarının anahtarıdır. Dinleme becerisi gelişmiş bir birey, eğitim öğretim hayatı boyunca karşılaştığı bilgileri, dinleme becerisi gelişmemiş bir bireye göre çok daha iyi anlar ve öğrenir, buna bağlı olarak daha başarılı olur; sosyal hayatında çevresindeki insanların duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlayarak onlarla daha kolay ve sağlıklı iletişim kurar. Böylece hem sosyal hayatında hem eğitim ve meslek hayatında problem çözebilen, öz güven sahibi ve başarılı bir birey olur. Tüm bu yönleriyle ele alındığında dinleme, hayatımızın her alanını etkileyen, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir beceridir ve bu becerinin geliştirilmesi için planlı bir eğitime ihtiyaç vardır.

2. DİNLEME

Çeşitli kaynaklarda dinlemenin farklı tanımlarına rastlanmaktadır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır: Dinleme, "konuşan ya da sesli okuyan bir kişinin vermek istediği sözlü mesajları tam ve doğru olarak anlayabilme becerisidir (Özbay, 2009b: 37), "konuşan kişinin vermek istediği iletiyi pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir" (Demirel, 1999: 35), "bireyin sesleri, sözleri, konuşmaları işitme ve görme

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

organlarıyla algılaması; zihinsel işlemlere tabi tutarak anlaması etkinliğidir” (Güleryüz, 2003: 29), “dinleyicinin önce söylenenlerle sonra söylenenler arasında bağlantı kurma ve iletişim içindeki işlevini anlama yeteneğidir” (Temur, 2001: 61), “işittiğimizi anlamak ve saklamak ya da işittiğimizi anlamak amacıyla dikkat harcamaktır” (Sever, 2000: 9), “işitmekten ayrı ruhsal bir olaydır; işittiğini anlamak amacıyla dikkat harcamak ve bir sonuç çıkarmak için konuşmayı izlemektir” (Göğüş, 1978: 228), “duyduklarımızın kısa süreli belleğimizden geçerek anlamlandırılmasıdır” (Keçik ve Uzun, 2004: 111).

Birbirine yakın ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu söyleyebileceğimiz tüm bu tanımlarda görüldüğü gibi dinlemenin temel amacı, konuşmacının iletmek istediği mesajı, duygu ve düşünceleri doğru bir şekilde anlayabilmektir. Anlamanın gerçekleşmediği bir dinleme etkinliği, sadece “işitme” olarak kalmaktadır. İşitme, ses sinyallerinin beyne ulaşması ile son bulan fizyolojik bir süreç; dinleme ise işitmeyi de içine alan zihinsel bir süreçtir. İşitmeye ses unsurları kulak tarafından algılanır, dinlemede ise algılanan ses unsurları birleştirilip birbirleriyle ilişkilendirilerek anlamlandırılır. Petress’e (1999: 261) göre dinleme, duyma mekanizmamız yoluyla sinir sistemimize giren bilgiyi tanımlama ve düzenleme eğilimi ve farkındalığıdır; fizyolojik ve pasif bir etkinlik olan işitmenin aksine, aktif bilişsel bir süreçtir. Onan’a (2005: 158) göre dinleyerek anlama süreci; dinleyen kişinin dışarıdan gelen ses kümeleri içerisinde, dilsel nitelikli olanları ayırt etmesiyle başlayan, daha sonra dilsel nitelikli bu ses kümelerini, zihinsel bir işleme tâbi tutarak sözlü metnin bağlamı çerçevesinde, bilgiye dönüştürüp geri bildirim sürecini, yine ilgili bağlam çerçevesinde başlatabilme becerisidir.

Araştırmacıların dinlemenin tanımında buldukları önemli bir nokta ise dinlemenin bir iletişim süreci olmasıdır. İletişim ise insanlar arasında kurulan bir anlam köprüsü olup, bilgilerin karşılıklı olarak bir bireyden diğerine aktarılmasıdır. Diğer bir ifadeyle iletişim, bireyin, karşısındaki kişi tarafından anında ve açıkça anlaşılmasını sağlayacak şekilde kendisini ifade etme davranışıdır (Çiftçi, 2007: 234). Bireyler arasında yaşanan sorunların temel sebebi, yanlış veya eksik anlamalara bağlı iletişim kopukluğudur. Dinleme eğitiminden geçmemiş veya bu alışkanlığı edinmemiş bireyler, anlamakta ve anlatmakta çeşitli problemler yaşamaktadırlar. Kişi, karşısındakinin söylediklerini anlayamadığı zaman, doğrudan savunmaya geçmekte ve kusurun kendinde değil konuşmayı yapan kişide olduğunu söylemektedir. Bu durum ise sağlıklı bir iletişim ortamı oluşmasını engellemektedir.

Dökmen’e (2003: 127) göre sözlü iletişim, “dil” ve dil ötesi” olmak üzere iki alt sınıfa ayrılmaktadır. İnsanların karşılıklı konuşmalarını, dille

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

iletişim kabul edebiliriz. Dille iletişimde kişiler ürettiklerini, bilgilerini birbirlerine ileterek anlamlandırırılar. Dil ötesi iletişim, sesin niteliği ile ilgilidir; ses tonu, sesin hızı, şiddeti, hangi kelimenin vurgulandığı, duraklamalar vb özelliklerdir. Dille iletişimde kişilerin “ne söyledikleri”, dil ötesi iletişimde ise “nasıl söyledikleri” önemlidir (Akt. Saraç, 2006). Sağlıklı bir iletişim sürecinin gerçekleşmesi için konuşanın vermek istediği mesajı dinleyiciye en iyi şekilde iletmesi ne kadar önemli ise, dinleyenin bu mesajı doğru bir şekilde algılayıp anlamlandırması da o kadar önemlidir. Alıcının işittiklerini anlamlandırabilmesi için, aşağıdaki şartların yerine getirilmesi gerekmektedir:

1. Alıcı sesleri tam işitebiliyor olmalı,
2. İyi bir işitme ortamı oluşturulmalı,
3. İletilmek istenen mesaj net olmalı,
4. Kullanılan dil, alıcının seviyesine uygun olmalıdır.

Yukarıdaki şartların yerine getirilmesinin yanında, göndericinin, dile ait kuralları yerinde ve zamanında kullanması da önemlidir. Gönderilen mesajların tam ve doğru olarak anlaşılabilmesi için vurgu, tonlama ve telâffuza da dikkat etmek gerekmektedir.

Dinlemeyi etkileyen faktörlerden bir dilin ses yapısı, söz dizimi, sözcüklerin anlamları ve metin yapısına hâkim olma hakkında, Yangın (1999: 32), şunlardan bahsetmektedir: Fonolojik düzeyde, bir dinleyici dilin seslerini ayırt edebilmelidir. Örneğin, “baş/ taş/ kaş” gibi sözcüklerin birbirinden farklı olduğunu ayırt edebilir. Ancak bir dilin ses yapısına hâkim olabilmek için, başka fonetik özellikleri de bilmek gerekir. Dinleyici tonlamaya duyarlı olmazsa duyduğu bir cümleye anlam veremeyebilir (Akt. Çelebi, 2008: 24-25).

Dil bilimciler fonolojiyi, “segmental fonoloji” ve “suprasegmental” fonoloji olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Segmental fonoloji, dildeki anlam ayırıcı parçaları, dilin parçaları (segment) olarak adlandırılan ünlü, ünsüz, yarı ünlü ve ikiz ünlü gibi sesleri tespit edip karşılaştırırken; suprasegmental fonoloji, dildeki anlam ayırıcı vurgu, ton, ezgi gibi prozodik unsurları tespit eder ve karşılaştırır.

Başarılı bir dinleme ve anlama için “seslerin doğru bir şekilde algılanması, ayırt edilmesi ve anlamlandırılması,” olarak tanımlayabileceğimiz segmental fonolojik farkındalık tek başına yeterli değildir. Bunun yanında suprasegmental fonolojik farkındalığın, bir diğer adıyla prozodik farkındalığın gelişmiş olması, insan sesinin duygu yönünü yansıtan ve anlam ayırıcı özelliğe sahip olan vurgu, ton, ezgi gibi prozodik unsurların doğru bir şekilde algılanması, ayırt edilmesi ve anlamlandırılması gerekir. Anlamanın

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

gerçekleştiği bir dinlemenin temelinde, prozodik unsurların ses-söz dizimi ilişkisi çerçevesinde sağlıklı bir şekilde algılanması yatmaktadır.

3. PROZODİK UNSURLAR VE PROZODİK FARKINDALIK

Dilin ses yapısını oluşturan unsurlar, “parçalar” ve “parçalarüstü birimler” olmak üzere iki bölüme ayrılır. Parçalar, “ünlü” ve “ünsüz” adını verdiğimiz ses birimlerle “ikiz ünlü” ve “yarı ünlü” dediğimiz ünlü türlerini içine almaktadır (Aksan, 1995: 58). Parçalarüstü birimler ise sesin süre, şiddet, frekans gibi akustik özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan ve dilin hece, kelime, cümle gibi parçalardan oluşmuş birimleriyle ilgili olan “vurgu, ton, ezgi, süre, sınır, durak” gibi birimleri ifade eder. “Prozodik unsurlar” olarak adlandırılan bu birimler, konuşmayı sıradan bir ses dizisi olmaktan çıkaran ve dilde anlamı etkileyen temel taşlardır.

Prozodi, tüm dillerde birçok işlevi yerine getiren evrensel dil bilimsel bir alt sistemdir (Whalley ve Hansen, 2006) ve fonetik, fonoloji, söz dizimi ve edim bilim gibi dilin diğer yönleri ile karşılıklı bir ilişki içindedir (Normand vd., 2008). Hudson vd. (2005) prozodiyi, “konuşmanın ritmik ve tonla ilgili yönlerini tanımlamak için kullanılan bir dil bilim terimi, yani konuşma dilinin müziği” olarak tanımlamışlardır. Bir müzik eserinin melodisini oluşturan notalar gibi “vurgu, ton, ezgi, süre, sınır, durak” dediğimiz prozodik unsurlar da konuşmanın melodisini oluşturur.

Prozodinin müzikteki karşılığı olan “prozodi”, “sözlü müzik yapıtlarında söz ve ezgi arasındaki ilişki” (Özgür ve Aydoğan, 1999: 247; Akt. Alpuğan, 2010: 4), “sözcüklerin vurgu, söyleniş ve değere uygunluk bakımından doğru söylenmeleri ve müziklendirilmeleri hâlinde bu niteliklerin korunması, sesle sözün güzel ve dengeli uyumu” (Arseven, Akt. Bilgin, 2004) şeklinde tanımlanmaktadır. Dil bilim terimi olarak prozodi, müzikte olduğu gibi konuşmada da uyumu ifade eder. Prozodik unsurların her biri, ifade edilmek istenen anlam ile söylenen arasındaki uyumu gösterir. Yani kelimelerin ve kelime gruplarının duygu düşünce anlamını ifade eder. Coşkun vd. (2005), prozodik unsurların, insanın ürettiği sesleri duygulara büründüren, dolayısıyla insanın psikolojisini, duygu dünyasını ifade eden psikolojik özellikli unsurlar olduğunu belirtmiş; fertler arasında sağlıklı ve dengeli iletişimin temelinde vurgu, ton, durak gibi prozodik unsurların öbek-anlam ilişkisi çerçevesinde doğru yansıtılmasının yattığını vurgulamışlardır (Akt. Çetin, 2008: 25).

Sözlü iletişimde anlam ve içeriğe uygun olarak üretilmiş prozodik unsurlar ve bu unsurların dinleyen tarafından doğru bir şekilde algılanması, konuşan tarafından iletilmek istenen mesaj ile vurgulanmak istenen noktaların

doğru anlaşılmasını, konuşmada yansıtılan duygu ve düşüncelerin doğru olarak tahlil edilmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla dinlemenin amacına ulaşabilmesi ve bireyler arasında sağlıklı iletişimin kurulabilmesi için öncelikle vurgu ve ton gibi prozodik unsurların, dinleyici tarafından bilinçli ve doğru bir şekilde algılanarak çözümlenebilmesi gerekmektedir.

Prozodik unsurların tespitinde, konuşmanın akustik özellikleri olan perde, frekans, süre, şiddet gibi birimlerden faydalanılır. Çalışmamızda ele aldığımız vurgu ve ton, prozodik unsurların temel frekansla ilgili boyutunu oluşturmaktadır.

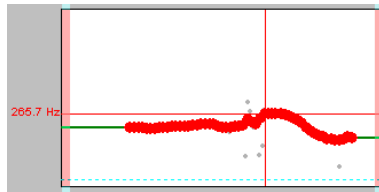
3. 1. Vurgu

Vurgu; “insanların konuşma amacıyla çıkardıkları bir ses dizisinde, hecelerden birinin diğerlerinden kuvvetli olması (Bilgegil, 1984: 306)”, “bir sözcükteki ya da sözcük öbeğindeki bir seslemi öbürlerine oranla daha belirgin, baskılı kılan yeğinlik artışı (Vardar, 2002: 212)”, “fonetikte, bir kelimedeki en baskın tonlu (titreşimli) ses” (Coşkun, 2000: 127)” olarak tanımlanmaktadır.

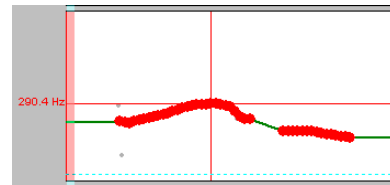
Vurgu, ses tellerinin titreşim sayısının, yani frekansın yüksek olması ile ilgilidir. Frekansın alçak ya da yüksek olması, kişinin duygu ve düşünce dünyasını yansıtmakla birlikte, anlamı da önemli derecede etkilemektedir. Coşkun’a (2008: 198) göre konuşmayı meydana getiren ses dalgalarının her biri, ayrı birer frekansa, aynı zamanda ayrı birer vurguya sahiptir. Frekansın alçak ya da yüksek olması, vurgunun derecesini belirlemektedir. En yüksek (baskın) frekanslı ses, ana (birincil) vurguyu üzerinde taşımakta ve “vurgulu ses” olarak adlandırılmaktadır.

Aksan (1995: 58), bir sözcüğün birinci hecesinin vurgulu söylenişi ile ikinci hecesinin vurgulu söylenişinin, onu iki ayrı sözcük, dolayısıyla dil içinde iki ayrı öge durumuna getirmeye yeterli olduğunu belirtmiştir. Aşağıdaki örneklerde, “bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü” anlamını taşıyan “ordu” kelimesi ile “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi’nde yer alan illerinden biri” anlamını taşıyan “Ordu” kelimesini oluşturan seslerin frekans değerleri incelenerek vurguları tespit edilmiştir:

Şekil 1

Şekil 2

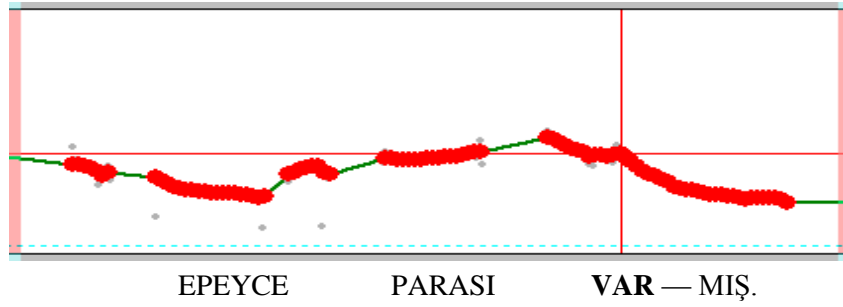

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

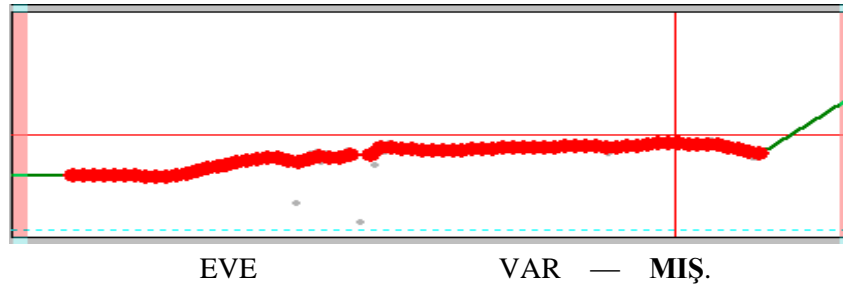
Şekil 1’de görüldüğü gibi “bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü” anlamını taşıyan “ordu” kelimesinde ana vurgu, 265.7 Hz.lik bir titreşimle “-du” hecesindedir. Şekil 2’deki “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi’nde yer alan illerinden biri anlamını taşıyan “Ordu” kelimesinde ise “or” hecesi, 290.4 Hz.lik bir titreşimle ana vurguyu üzerinde taşımaktadır.

Aşağıdaki şekillerde, “Epeyce parası varmış.” ve “Eve varmış.” cümlelerini oluşturan seslerin temel frekans analiz görüntüleri yansıtılmaktadır.

Şekil 3

Şekil 4

Şekil 3 ve Şekil 4 incelendiğinde “Epeyce parası varmış.” isim cümlesinde geçen “varmış” kelimesinde ana vurgu “var” hecesinde iken; “Eve varmış.” fiil cümlesinde geçen “varmış” kelimesinde ana vurgunun, “-miş” hecesinde olduğu tespit edilmektedir. Örneklerde görüldüğü gibi aynı ses

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

dizimine sahip kelimelerde vurgunun farklı yerlerde olması, bu kelimelere iki farklı anlam yükleyebilmektedir.

Dursunoğlu (2006: 270) da vurgunun kelimedede ve cümlede anlamı ve anlatımı belirleyici bir özelliğe sahip olduğunu belirtmekte; aşağıdaki örneklerde “Ben senden çok sıkıldım.” cümlesindeki farklı vurgulamaların farklı anlamlar ifade ettiğini göstermektedir.

Ben senden çok sıkıldım. (Ben senden daha fazla sıkıldım; çok sıkılan sen değilsin, benim.)

Ben **senden** çok sıkıldım. (Ben başkasından değil, senden çok sıkıldım.)

Ben **senden** çok sıkıldım. (Ben senin sıkıldığından daha çok sıkıldım.)

Ben senden **çok** sıkıldım. (Ben senden çok sıkıldım, bıktım, usandım.)

Ben senden çok sıkı**dım**. (Ben artık seni çekemez, sana katlanamaz, seninle yaşayamaz oldum.)

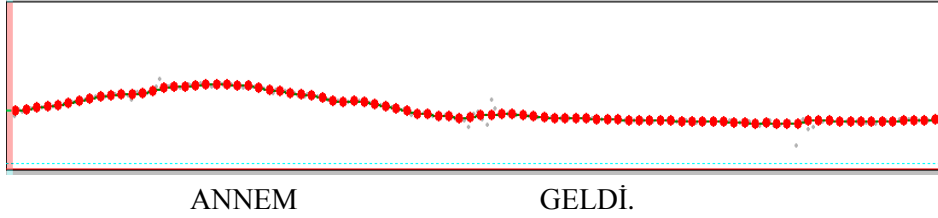
Vurgu, aynı ses dizimine sahip kelimeler ile aynı ses ve söz dizimine sahip cümlelerde anlam farklılığı yaratmasının yanında, konuşan tarafından önem verilen ve dinleyen tarafından da özellikle önem verilmesi istenen noktalara dikkat çeker. Bu yönüyle de konuşanın iletmek istediği mesajın dinleyen tarafından doğru anlaşılmasına yardımcı olan bir ipucu işlevine sahiptir.

3. 2. Ton

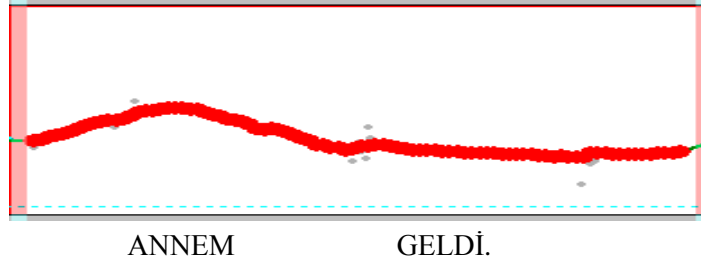
Konuşmada anlamı etkileyen bir diğer önemli unsur da “ton”dur. Özbay (2005) tonu, “yalın ve periyodik hareketten, yani belirli bir zaman içinde belirli bir düzenle tekrarlanan titreşimlerden oluşan ses izlenimi” olarak tanımlamaktadır. Coşkun’a (2000: 127) göre kelimedeki bütün vurguların toplamı, yani bir araya gelerek art arda birleşmeleri “ton”u meydana getirir. Güneş (2003: 80) tonun, bir kelimedeki ana vurgu, yan vurgu ve öteki normal vurguların toplamından oluştuğunu; söz içerisinde, yüklenmek istenen duygu veya düşüncenin niteliğine göre, bir kelimenin vurgu düzeninde ortaya çıkan değişikliklerden oluştuğunu belirtmiştir. Her ses dalgasının ayrı birer vurguya sahip olduğu ve bu vurguların birleşerek tonları oluşturduğu, aşağıdaki ses analiz görüntülerine bakıldığında daha iyi anlaşılabilir.

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

Şekil 5

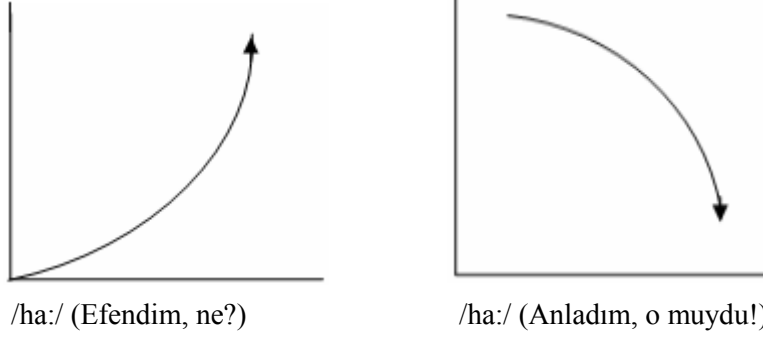
Şekil 6

Şekil 5'te, "Annem geldi." cümlesine ait ses diziminin genişletilerek küçük ses dalgalarına ayrılmış görüntüsü yer almaktadır. Bu ses dalgalarının her biri, ayrı birer vurguya sahiptir. İşte bu vurguların art arda birleşmeleri ile Şekil 6'da görülen "Annem geldi." cümlesine ait alçalan, yükselen ve düz tonlardan oluşan bir ses dizimi meydana gelmektedir.

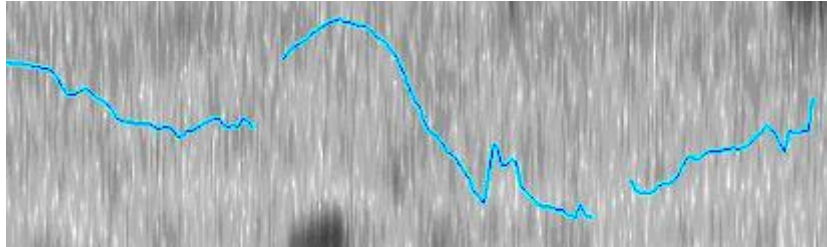
Ton, vurguların toplamından oluştuğu için frekansların alçak ya da yüksek olmasına göre farklılıklar gösterir. Yan yana gelen vurguların frekanslarının giderek alçalması, "alçalan ton"u; giderek yükselmesi, "yükselen ton"u; eşit aralıklarda seyretmesi ise, "düz ton"u meydana getirir. Aksan (1995: 230), konuşma zinciri içinde alçalan ve yükselen tonların, anlam ayırıcı birer ses birim olarak kullanıldığını ifade etmekte; Türkçedeki /ha:/ ünleminin, değişik kullanımlarında alçalan ve yükselen tonlarla değişik işlevleri gerçekleştirdiğini aşağıdaki örneklerle açıklamaktadır.

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

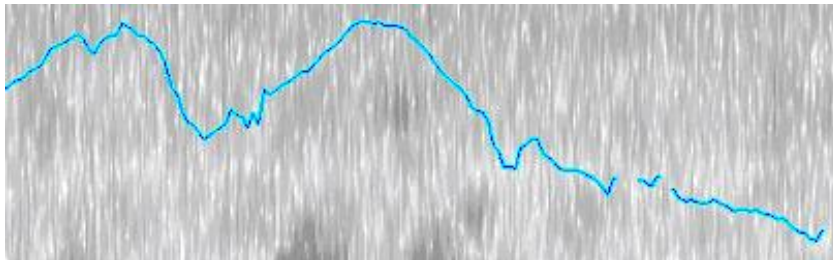
Meral, Ekener ve Özsoy (2003), Türkçede konuşma sırasında aktarılan duygular ile temel frekans eğrileri arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarında; amatör oyunculara, kızgın, sevinçli, üzüntülü ve duygusuz okumalar yaptırmış ve elde edilen ses kayıtlarının temel frekans eğrileriyle ifade edilen duygular arasında ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bulut (2008), Chuenwattanapranithi vd. (2007), Bänziger ve Scherer (2005), Cowie ve Cornelius (2003), Mozziconacci ve Hermes (1999) ve Mozziconacci (1998)'nin çalışmalarında da konuşmanın taşıdığı duygular ile tonlama arasında doğru bir orantı olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 7

YARIN KAR YAĞACAKMIŞ. (ÜZÜNTÜ)

Şekil 8

YARIN KAR YAĞACAKMIŞ. (KIZGINLIK)

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

Yukarıda, “Yarın kar yağacakmış.” cümlesine ait iki farklı söyleyişin tonlama analizleri yansıtılmaktadır. Şekil 7’deki üzüntü ifadesi taşıyan “Yarın kar yağacakmış.” cümlesinde başta alçalma-yükselme, sonda yükselme görülmekte; Şekil 8’deki kızgınlık ifadesi taşıyan “Yarın kar yağacakmış.” cümlesinde ise başta yükselme-alçalma, sonda alçalma görülmektedir. Aynı söz dizimine sahip fakat farklı tonların bulunduğu bu örneklerde olduğu gibi tonlama, aynı cümleye iki farklı duygu ve anlam ifadesi kazandırabilmektedir.

Temel frekans değişikliklerine bağlı olarak oluşan vurgu ve ton, sözlü iletişimde akıcılığı sağlama, sese duygu değeri kazandırma, içeriği oluşturan kelimeler arasındaki önem ilişkilerini belirtme, anlam farklılığı oluşturma gibi işlevlerinin yanında konuşmayı söz dizimi yapısına uygun olarak anlamlı parçalara ayırmada, kelime ve kelime gruplarının sınırlarını çizerek durakları belirlemede dinleyiciye ipuçları sağlamaktadır. Yapılan çalışmalarda (Hoyte, 2009; Grice ve Baumann, 2007; Frazier vd., 2006; Hirschberg, 1999; Cutler, vd., 1997), vurgu ve tonlamanın söz dizimindeki sınırları belirlemede önemli bir işlevinin olduğu, prozodi ile anlama arasında da pozitif bir ilişkinin var olduğu ortaya konmuştur.

“Ayrıştırıcı dinleme” olarak adlandırılan ve temel amacı sesleri birbirinden ayırt etmek olan dinleme türü, sözlü iletişimde fonolojik ve prozodik unsurların anlamda yarattığı değişiklikleri fark edebilme esasına dayanmaktadır. Özbay (2009a: 98), ayrıştırıcı dinleme becerisinin gelişmesinin, diğer dinleme türleri ve başta konuşma olmak üzere diğer dil becerilerindeki başarıyı da yakından etkileyeceğini, bu sebeple öğretmenlerin ayrıştırıcı dinleme eğitimine önem göstermeleri gerektiğini belirtmekte; sesli okuma yoluyla öğrencilerin ses farklılıklarına dair birikimlerinin geliştirilmesi için aşağıdaki etkinlikleri önermektedir.

1. Öğretmenler belirledikleri bir şiiri sınıfta önce ses özelliklerine dikkat etmeden düz yazı gibi okur. İkinci okumasında öğrencilerin ses özelliklerine dikkat etmeleri gerektiğini söyler. Öğretmen ses özelliklerine dikkat ederek okumasını bitirdikten sonra öğrencilerden iki okuma arasındaki farklılıkları anlatmalarını ister. Öğretmenin bu anlatımlarda özellikle ses değişimlerinin anlamda ve hislerde ortaya çıkardığı farklılıklara dikkat çekmesi gerekmektedir. Bu şekilde yapılan uygulamalarda zaman zaman öğretmen okuma sonrasında öğrencilerden vurgulu söylenen kelimeleri not almalarını isteyebilir.

2. Bu amaçla yapılabilecek bir diğer etkinlik ise aynı kelimenin farklı tonlama ve vurgularla okunması ve öğrencilerin hangi durumlarda bu tarz bir vurgu ve tonlamanın kullanıldığını tahmin etmesidir. Meselâ öğretmen

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

aşağıdakilere benzer cümleleri kullanarak ses özellikleri ile ilgili çalışmalarını yürütebilir.

Hadi **canım** sen de! (şaşıрма)

Yok, **canım** bana öyle gelmiyor. (itiraz)

Canım **canım** sen ne kadar tatlı bir şeysin öyle. (sevecenlik)

Dün de geldim ya **canım**. (kızgın)

Canım o da biraz daha sakın olsaymış. (sakin)

Aman **canım** gitmesek de olur. (tedirgin)

Dinleme esnasında ses-söz dizimi ilişkisinin sağlıklı kurulabilmesi, duygu ve düşüncelerin çözümlenerek anlamlandırılabilmesi ve anlamının gerçekleştirilmesi için sese anlam ve ahenk kazandıran vurgu, ton gibi prozodik unsurların algılanmasıyla ilgili becerilere sahip olmak gerekir. Prozodik farkındalık olarak adlandırılan bu beceriler, ana dili eğitiminde dinleme becerisinin geliştirilmesi için üzerinde önemle durulması gereken konulardan biridir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hayatın çeşitli alanlarında sürekli iç içe olduğumuz dinleme etkinliği, bireyler arasındaki sağlıklı iletişimin ve verimli öğrenmenin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu temelin sağlam olması için iyi bir dinleme becerisine sahip olmak gerekir.

Dinlemede temel amaç, konuşmacının duygu ve düşünceleri ile vermek istediği mesajı doğru anlayabilmektir. Dilin anlam ayırıcı unsurlarından olan ve sesin duygu ile düşünce yönünü yansıtan vurgu ve ton gibi prozodik unsurların doğru bir şekilde algılanması, dinlemenin amacına ulaşmasına, yani anlamının gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır. Söz konusu unsurların dinleme esnasında doğru bir şekilde algılanması ve çözümlenmesi, gelişmiş bir prozodik farkındalık gerektirmektedir. Uzun bir süreci kapsayan bu eğitim, ailede başlamakta ve okul hayatında gelişerek devam etmektedir. Prozodik unsurların doğru üretilmesi ve algılanmasıyla ilgili becerilerin öğrencilere kazandırılması, ilköğretim kurumlarında gerçekleştirilecek dil eğitimiyle mümkündür. Söz konusu becerilerin gelişmesi, sadece dinleme becerisinin değil, konuşma ve sesli okuma becerilerinin gelişimine de katkı sağlayacaktır.

Batılı ülkelerde, insan sesleri oluşum ve akustik bakımından fonetik laboratuvarlarında teknik cihazlar yardımıyla incelenebilmekte; prozodik unsurların tespiti, görsel olarak sağlıklı bir şekilde yapılabilir. Göze

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

dayalı çalışmalarda öğrenme daha hızlı ve kalıcı olacağından, prozodik unsurların görünür hâle getirilmesi ve böylece vurgu ve ton gibi unsurların doğru olarak tespit edilebilmesi, görsel ve işitsel dönümlü uygulamaların yapılabilmesi, dinleme becerisinin kazandırılmasında önemli imkânlar sağlayacaktır. Yapılan pek çok çalışmada (Demenko vd., 2009; Hardison, 2005; Chun, 1998; Martin, 2004; Stibbard, 2000) bilgisayar temelli eğitimin prozodi eğitimindeki etkililiği ortaya konmuştur.

Prozodik farkındalığı geliştirmek için yapılacak algılama çalışmalarının yanında, prozodik unsurların doğru bir şekilde kullanılmasına yönelik bilgisayar temelli uygulamalar da algılama becerisinin gelişmesine yardımcı olacaktır. Bu çalışmalar sırasında, kişi kendi ürettiği vurgu ve tonların doğruluğunu hem görsel hem işitsel olarak inceleyebilecek, konuşmadaki birinci, ikinci, üçüncü düzeydeki vurgular ile alçalan, yükselen ve düz tonlar arasındaki farklılıkları daha hassas bir şekilde tespit edebilecek, böylece bir yandan vurgu ve tonu üretme becerisini geliştirirken bir yandan da başkaları tarafından üretilen vurgu ve tonu algılama becerisini geliştirecektir.

Coşkun (2009: 49), anlam ayırıcı unsurlardan olan vurgu ve tonu algılama ve üretme becerisini kazandırmak için bilgisayar ortamında şu çalışmaların yapılabileceğini belirtmiştir:

1. Öğrencilere cümleler dinletilerek vurgulu hece ya da kelimeyi tespit etmeleri istenebilir. Cümlede alçalan, yükselen ve düz tonların nerelerde bulunduğu sorulabilir. Cümleye ait görüntüler incelenerek tespitlerin doğru olup olmadığı sebepleriyle açıklanabilir.

2. Bir kelime tekrarlatılarak her defasında farklı heceyi vurgulamaları; bir cümle tekrarlatılarak her defasında farklı unsuru vurgulamaları istenebilir. Vurgulara ait görüntüler karşılaştırılarak vurgulamanın istenilen şekilde yapıp yapılamadığı tespit edilebilir.

3. Bir cümle farklı ezgilerle söylenir ve cümlelere ait görüntüler karşılaştırılarak ezgilerle ilgili anlam farklılıklarının açıklamaları yaptırılabilir. Bu çalışmalardan önce, ezginin ne anlama geldiğini açıklayıcı bilgisayarlı çalışmalar yapmak yerinde olur.

Coşkun'un önerdiği bu çalışmaların yanında prozodik unsurları doğru üretme becerisinin kazandırılması ve prozodik farkındalığın geliştirilmesi için öğrencilerle şu çalışmalar yapılabilir:

1. Öğrencilerden “TA” hecesini art arda “TA-TA-TA-TA-TA” şeklinde seslendirmeleri ve sırayla her bir “TA” hecesine vurgu yapmaları istenir:

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

TA-ta-ta-ta-ta / ta-TA-ta-ta-ta / ta-ta-TA-ta-ta / ta-ta- ta-TA-ta / ta-ta -ta-ta-TA

Öğrenciler tarafından yapılan seslendirmeler bilgisayar programları ile analiz edilir ve tekrar dinlenir. Böylece öğrencilerin dinleyerek ve ses analiz görüntülerini inceleyerek doğru vurgu yapıp yapmadıklarını tespit etmeleri sağlanır.

2. Öğrencilere çeşitli radyo ve televizyon programlarından, radyo tiyatrolarından, ana haber bültenlerinden cümleler dinletilir. Önce bu cümlelerdeki vurgu ve tonları tespit etmeleri, ardından dinlenen cümlelerdeki vurgu ve tonları aynı şekilde üretmeleri istenir. Dinlenen cümlelerdeki vurgu ve tonlamalar ile öğrencilerin vurgu ve tonlamaları bilgisayar programları ile analiz edilerek tekrar dinlenir, görüntüler incelenir ve karşılaştırılır. Bu çalışma ile öğrenciler, dinleyerek vurgu ve tonlamayı doğru algılayıp algılayamadıklarını görebilecek; cümlelere ait görüntüleri incelerken aynı anda dinleme imkânına sahip olacaklarından, bir cümlede vurgulanan kelime ile diğer kelimeler arasındaki farkı daha iyi algılayabileceklerdir.

3. Öğrencilere öfke, sevinç, üzüntü gibi farklı duyguları yansıtan cümleler dinletilir ve bu cümlelerdeki tonların özelliklerini tespit etmeleri istenir. Dinlenen cümlelerdeki tonlamalar bilgisayar programları ile analiz edilerek tekrar dinlenir, görüntüler incelenir ve öğrencilerin başta tespit ettikleri tonların doğru olup olmadığı görülür. Böylece, öğrencilerin dinledikleri cümlelere ait ton görüntüleri ile sesi karşılaştırabilmeleri, bu cümlelerdeki duygu ve tonlama ilişkisini tespit edebilmeleri sağlanır.

4. İkili gruplar oluşturulur ve her gruba karşılıklı konuşmalara dayalı bir konu verilir. Bu konular, “eşlerin tartışması, trafik polisi ve bir sürücünün canlandırılması, bir turist ve onun dilini bilmeyen bir kişinin anlaşmaya çalışmaları, ödevini yapmayan bir öğrencinin öğretmenine mazeretler sunması, bir genç kızın arkadaşlarıyla buluşmak için babasından izin almaya çalışması” vb. konular olabilir. Öğrencilerden bu konuları canlandırmaları ve sadece sayıları ya da meyve isimlerini kullanarak cümleler kurmaları istenir. Örneğin “Lütfen sakın ol!” cümlesi, “Armut elma dut!” kelimeleri ile; “Yaşasın! Çok teşekkür ederim babacığım.” cümlesi, “Kırk dokuz! Bin sekiz yüz elli dört on dört.” kelimeleri ile ezgilendirilerek ifade edilebilir:

“Lütfen / sakın / ol!”

“Armut / elma / dut!”

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

“Yaşasın! / Çok / teşekkür / ederim / babacığım.”

“Kırk dokuz! / Bin / sekiz yüz / elli dört / on on bir.”

Canlandırmalar sonunda, vurgu ve tonlamalardan yola çıkarak nelerin anlatılmaya çalışıldığı sorulur.

Bu çalışmada, anlamlı cümleler kurulmadan sadece sayı ya da meyve isimlerinin kullanılmasıyla oluşturulan ifadeler olduğundan, öğrencilerin dikkati vurgu ve tonlama üzerinde yoğunlaşacaktır. Algılanan vurgu ve tonlamalar, söylenmek istenen cümlelerle zihinde eşleştirilecek, böylece hangi vurgu ve tonlamanın neyi ifade ettiği, daha kalıcı bir şekilde öğrenilecektir.

Vurgu ve tonu algılama becerisinin geliştirilmesine yönelik benzer çalışmalar düzenlenerek yukarıda sıralanan etkinlikler çoğaltılabilir. Bu çalışmalarda göze ve kulağa hitap eden ses analiz programlarının kullanılması, prozodik farkındalığın geliştirilmesinde etkili ve önemli bir role sahiptir. Ancak bu programların yanında öğrencilerin prozodik farkındalıklarını geliştirmek için dinledikleri sesleri görsel olarak inceleyerek ses ile görüntüyü karşılaştırabilecekleri, kendi seslerini kaydedip analiz edebilecekleri ve görsel olarak inceleyebilecekleri, tekrar tekrar alıştırmaya yapabilecekleri özel bilgisayar programları geliştirilmelidir. Öğrencilere laboratuvar ortamında verilecek prozodi eğitimi ile birlikte, bu programları kullanarak kendi kendilerine çalışabilecekleri ortamlar hazırlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan (1995). *Her Yönüyle Dil*, TDK Yay. Ankara.

ALPUĞAN, N. Neslihan (2010). *Koro Müziğinde Dil Kullanımı ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AŞILIOĞLU, Bayram (2009). *Türkçe Öğretmen Adaylarına Göre Derslerde Karşılaşılan Başlıca Dinleme Engelleri*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:29, s.45-63.

BÄNZİGER, Tanja; SCHERER, Klaus R. (2005). *The Role of Intonation in Emotional Expressions*. Speech Communication, Vol.46, p.252-267.

Erişim:

http://www.affectivesciences.org/system/files/2005_Baenziger_Speech_Com.pdf

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

- BİLGİN, Selçuk (2004). *Eğitim Müziğinde Prozodi, 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Nisan 2004, Isparta.* Erişim: <http://www.muzikegitimcileri.net/bilimsel/bildiri/S-Bilgin.pdf>
- BİLGEGİL, M. Kaya (1984). *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yay., İstanbul.
- BULUT, Murtaza (2008). *Emotional Speech Resynthesis*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Southern California Üniversitesi. (01.12.2010 tarihinde, proquest veri tabanından alınmıştır.)
- CHUN, Dorothy M. (1998). *Teaching Tone and Intonation With Microcomputers. CALICO Journal*, 7, 21-46. Erişim: http://www.cs.columbia.edu/~sbenus/Research/L2_Intonation/Chun.pdf
- CHUN, Dorothy M. (1998). *Signal Analysis Software for Teaching Discourse Intonation. Language Learning & Technology*, 2, 74-93. Erişim: <http://lt.msu.edu/vol2num1/pdf/article4.pdf>
- CHUENWATTANAPRANITHI, Suthathip; XU, Yi; THIPAKORN, Bundit; MANEEWONGVATANA, Songrit (2007). *The Roles of Pitch Contours in Differentiating Anger and Joy in Speech*, International Journal of Signal Processing, Volume 3, P.129-134. (08.12.2010 tarihinde, ebscohost veri tabanından alınmıştır.)
- ÇİHANGİR, Zeynep (2004). *Üniversite Öğrencilerine Verilen Etkin Dinleme Becerisi Eğitiminin Dinleme Becerisine Etkisi*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı: 2, s.237-251.
- COŞKUN, M. Volkan (2000). *Türkiye Türkçesinde Vurgu, Ton ve Ezgi*, Türk Dili Araştırmaları, Sayı: 584, s.126-130.
- COŞKUN, M. Volkan (2008). *Türkçenin Ses Bilgisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- COŞKUN, M. Volkan (2009). *Ana Dili Eğitiminde Parçalarüstü Birimlerin Önemi ve Teknoloji Destekli Olarak Kavratılması*, Bilig Dergisi, Sayı: 48, s.41-52.
- COŞKUN, M. Volkan; AÇIK, Nilgün; ARZU, F. Zehra (2005). *Türkçe Eğitiminde Sesli Okuma Becerisinin Psikolojik Temelleri*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi XIV. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı, s.298-304, Denizli.
- COWIE, Roddy; CORNELIUS, Randolph R. (2003). *Describing the Emotional States that are Expressed in Speech*, Speech Communication, Volume

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

40, p.5–32. Erişim: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.135.8542>

- CUTLER, Anne; DAHAN, Delphine; DONSELAAR, van Wilma (1997). *Prosody in the Comprehension of Spoken Language: A Literature Revie.* Language and Speech, Volume 40, p. 141-201. (01.12.1010 tarihinde, ebscohost veri tabanından alınmıştır.)
- ÇELEBİ, Hüseyin Murat (2008). İlköğretim 6, 7 ve 8. *Sınıf Öğrencilerinin Olay ve Düşünce Yazularına Göre Dinleme Becerilerinin Değerlendirilmesi (Muğla Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- ÇETİN, Didem (2008). *Türkçe Eğitimi Bölümü Mezunu Öğrenciler ile Birinci Sınıf Öğrencilerinin Sesli Okuma Becerilerinin Parçalarıüstü Birimler Açısından Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- ÇİFTÇİ, Ömer (2007). *Aktif Dinleme*, Millî Eğitim Dergisi, Sayı: 176, s. 231-242.
- DEMENKO, Grażyna; CYLWIK, Natalia; WAGNER, Agnieszka (2009). *Applying Speech and Language Technology to Foreign Language Education.* Proceedings of the International Multiconference on Computer Science and Information Technology, 4, 457 – 462. Erişim: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.159.9766>
- DEMİREL, Özcan. (1999). *Türkçe Öğretimi*. Pegema Yayıncılık, Ankara.
- DURSUNOĞLU, Halit (2006). *Türkiye Türkçesinde Vurgu*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, S.1, s.267-276.
- FRAZIER, Lyn; CARLSON, Katy; Charles CLIFTON (2006). *Prosodic Phrasing is Central to Language Comprehension*, TRENDS in Cognitive Sciences, Vol.10, p.244-249. Erişim: <http://www.wjh.harvard.edu/~pal/pdfs/prosody/frazier-tics06.pdf>
- GÖĞÜŞ, Beşir (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe Yazın Eğitimi*, Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- GRICE, Martine; BAUMANN, Stefan (2007). “An Introduction to Intonation-Functions and Models” in *Non-Native Prosody Phonetic Description and Teaching Practice*. (Editörler: Jürgen Trouvain, Ulrike Gut) Berlin, New York. Erişim: <http://www.reference-global.com/doi/abs/10.1515/9783110198751.1.25>
- GÜLERYÜZ, Hasan. (2003). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Pegema Yayıncılık, Ankara.

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

- GÜNEŞ, Sezai, *Türk Dili Bilgisi* (5. Baskı), İzmir, 2001.
- HAGEVİK, Sandra (1999). *Just Listening*, Journal of Environmental Health, Sayı: 1, s.46,47. (01.12.2010 tarihinde, ebscohost veri tabanından alınmıştır.)
- HARDISON, Debra M. (2005). *Contextualized Computer-based L2 Prosody Training: Evaluating the Effects of Discourse Context and Video Input*. *CALICO Journal*, 22, 715-190. Erişim: <https://calico.org/html/article163.pdf>
- HIRSCHBERG, Julia (1999). *Communication and Prosody: Functional Aspects of Prosody*. ETWR on Dialogue and Prosody, Veldhoven, The Netherlands, September 1-3, 1999. Erişim: http://www.isca-speech.org/archive_open/archivepapers/diapro/diappdf
- HOYTE, Ken J. (2009) *Components of Speech Prosody and Their Use in Detection of Syntactic Structure by Older Adults*. Experimental Aging Research, Volume 35, p.129–151. (23.11.2010 tarihinde, ebscohost veri tabanından alınmıştır.)
- HUDSON, R.F., LANE, H.B., & PULLEN, P.C. (2005). *Reading fluency assessment and instruction: What, why, and how?*, The Reading Teacher, Sayı: 58, s. 702–714. (03.03.2008 tarihinde, proquest veri tabanından alınmıştır.)
- KEÇİK, İlknur ve UZUN, Leyla (2004). *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskisehir.
- KORKUT, Fidan (2005). *Yetişkinlere Yönelik İletişim Becerileri Eğitimi*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 28, s.143-149. Erişim: <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr>
- MARTIN, Philippe (2004). WinPitch LTL II, a Multimodal Pronunciation Software. Proceedings of InSTIL/ICALL2004 – NLP and Speech Technologies in Advanced Language Learning Systems – Venice 17-19 June, 2004. Erişim: <http://project.cgm.unive.it/events/ICALL2004/papers/042MARTIN.pdf>
- MOZZICONACCI, Sylvie J.L.; HERMES, Dik J. (1999). *Role of Intonation Patterns in Conveying Emotion in Speech*, in Proceedings, International Conference of Phonetic Sciences, San Francisco, August 1999, pp. 2001–2004. Erişim: <http://aune.lpl.univ-aix.fr/projects/sprosig/guests/mozzic/icphs99.pdf>

Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi

- MOZZICONACCI, Sylvie J. L. (1998). Speech Variability and Emotion: Production and Perception, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Technische Universiteit Eindhoven. Erişim: <http://www.fon.hum.uva.nl/theses/SylvieMozziconacciPhD1998.pdf>
- MERAL, H. Mesut; EKENEL, Hazım K.; ÖZSOY, A. Sumru (2003). *Türkçede Duygu Çözümlemesi*, Erişim: www.linguistics.boun.edu.tr/bildiri.pdf
- NORMAND, Marie-Thérèse Le; BOUSHABA, Sarah; LACHERET-DUJOUR, Anne (2008). *Prosodic disturbances in autistic children speaking French*. Erişim: http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/36/03/13/PDF/11.SP-08_Autisme.pdf
- ONAN, Bilginer (2005). *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretiminde Dil Yapılarının Anlama Becerilerini (Okuma/Dinleme) Geliştirmedeki Rolü*, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ÖZBAY, Murat (2009a). *Anlama Teknikleri: II Dinleme Eğitimi*, Öncü Kitap, Ankara.
- ÖZBAY, Murat (2009b). *Dinleme Eğitimi Açısından Türkçe Eğitim Programları*, Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Konuşmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZBAY, Murat (2005). *Sesle İlgili Kavramlar ve Konuşma Eğitimi*, Millî Eğitim Dergisi, Güz, 2005, Yıl:33, S. 168, s.116-125.
- PETRESS,C.K.(1999). *Listening: A Vital Skill* Journal Of Instructional Psychology. Cilt: 26, Sayı:4 s.261-262. (01.12.1010 tarihinde, ebscohost veri tabanından alınmıştır.)
- SARAÇ, Cemal (2006). *Sözlü İletişim Becerileri Açısından Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi*, Millî Eğitim Dergisi, S.169.
- SEVER, Sedat. (2000). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- STIBBARD, Richard (2000). Teaching English Intonation with a Visual Display of Fundamental Frequency, Erişim: <http://iteslj.org/Articles/Stibbard-Intonation/>
- ŞAHİN, Abdullah; AYDIN, Gülnur (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dersi Dinleme Becerisi Farkındalıklarının Belirlenmesine Yönelik Bir Anket Geliştirme*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2/9. (01.12.1010 tarihinde, ebscohost veri tabanından alınmıştır.)
- TEMUR, Turan. (2001). *Dinleme Becerisi-Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Türkçe 1-8*, Nobel Yayınları, Ankara.

Murat ÖZBAY-Didem ÇETİN

VARDAR, Berke (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

WHALLEY, Karen; HANSEN, (2006). *The Role of Prosodic Sensitivity in Children's Reading Development*, Journal of Research in Reading, Volume 29, p.288-303. (18.02.2008 tarihinde, ebscohost veri tabanından alınmıştır.)